

3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003.
4. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М., 1993. – 96 с.
5. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива. – М., 1975.
6. Сухомлинский В.А. Мы продолжаем себя в детях / Сост. О.С.Курин. – К., 1975.
7. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: В 5 т. – К., 1975.
8. Сухомлинський В. О. Виховання особистості в радянській школі. – К., 1965.
9. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра: Тв. в 5т. – К.: Рад. школа, 1976.
10. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину: Тв. в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976.
11. Янкович О.І. Проблеми соціально-педагогічної роботи з сім'єю у творчості В.Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. – 2002. – №5. – С.89-92.

УДК 37.013.42

І.О. Ніколаєску

ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВЕ САМОРОЗКРИТТЯ ОСОБИСТОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Діяльність соціального педагога передбачає емоційно-почуттєве саморозкриття, яке здійснюється відповідно до соціальних очікувань і слугує дієвим засобом створення позитивного чи негативного професійного іміджу як складного психолого-соціального феномена.

Activity of the social teacher provides emotionally-sensual self-disclosing which is made according to social expectations and serves as effective means of creation of positive or negative professional image as difficult social-psychological phenomenon.

На сьогодні спостерігається підвищена зацікавленість до проблеми створення та розвитку іміджу. Про це свідчить не лише потужне зростання кількості наукових та науково-популярних публікацій з даного питання, де поняття “імідж” розглядається в понятійному апараті різних наук, а й поява кафедр і факультетів іміджології, проведення майстер-класів та семінарів-практикумів з іміджмейкерства.

Створення певного іміджу того чи іншого об'єкта – не сьогоднішній винахід. Аналіз праць філософів, психологів, політологів, науковців дозволив дійти висновку про те, що дефініція “імідж” має давню історію існування, розвитку та є багатозначним поняттям. Ще римський політичний діяч і письменник Марк Тулій Цицерон зазначав, що для того, щоб нам було легше виглядати такими, якими ми є насправді, хоча важливіше, щоб ми були такими, якими хочемо бути.

У дослівному перекладі слово “імідж” (від англ. або франц. image) означає “образ”: “Імідж – образ, відображення, зображення створене за допомогою зовнішніх та внутрішніх чинників... [8: 34]”. Поняття “імідж” застосовують, коли говорять про людину (персональний імідж), організацію (корпоративний імідж), професію (імідж викладача), соціальні ролі (імідж політичного діяча).

Особливого значення питання іміджу набуває в освіті, яка передбачає виявлення індивідуальності вчителя, збалансованість його фізичного, психічного, соціального й духовного розвитку; становлення компетентної особистості, “запитаної” соціумом. Проблема іміджу педагога розглядається у сучасній науці в рамках нового напрямку – педагогічна іміджологія (А.Калюжний, О.Петрова, В.Шепель та ін.).

У контексті проблеми дослідження науковий інтерес викликають студії, присвячені проблемам формування іміджу вчителя (І.Баженова, О.Бекетова, І.Єланська, М.Єлфімова, Л.Жарікова, Т.Зеленська, Л.Золотовська, О.Крисанова, А.Панасюк, О.Петрова, О.Руська,

Н.Тарасенко, В.Черепанова, В.Шепель, Н.Шкурко), педагогів вищої школи (Н.Сорокіна, І.Ханіна, І.Чертикова). Але слід зазначити, що серед названих досліджень не існує єдиної думки стосовно сутності іміджу вчителя як соціально-психологічного явища, яке є системним та цілісним утворенням.

Тема іміджу вчителя отримує новий погляд у зв'язку з розглядом різноманітних аспектів професійної культури вчителя (І.Зарецька, В.Краєвський, Л.Мітіна, В.Сластьонін, Н.Тарасенко), його професіоналізму (С.Яковлев), педагогічної майстерності (І.Андріаді, Г.Мусіна), авторитету (Л.Золотовська). У дослідженнях ряду науковців імідж розглядається як невід'ємний компонент професійних та особистісних якостей учителя (Ю.Боголюбова, Л.Жарикова), зовнішнього вигляду (А.Калюжний, А.Череднякова), компетентності вчителя в педагогічному спілкуванні (І.Баженова, А.Калюжний).

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчив недостатність розробки питання розвитку професійного іміджу соціального педагога та тих дієвих засобів, які сприяють ефективності професійної діяльності, що й зумовило вибір мети нашої статті, а саме: вплив емоційного саморозкриття як дієвого засобу створення професійного іміджу соціального педагога.

Традиційно формування та розвиток іміджу досліджується в зв'язку з самопредставленням особистості. Від того, як себе презентує людина залежить її подальший особистісно-професійний розвиток. Соціальний педагог – людина особливої професії, адже на відміну від представників інших професій йому складніше відповідати своєму професійному іміджу, іміджу творця душ. По-перше, період, протягом якого соціальний педагог перебуває в образі при суб'єкт-суб'єктній взаємодії, значно довше того обмеженого часу, впродовж якого політик чи артист знаходяться на очах публіки. По-друге, чітко відрежисовані обставини і простір, у якому працює той же артист чи політик, виключає виникнення нестандартних ситуацій. Сфера ж педагогічної діяльності соціального педагога – це кожен раз конкретна ситуація з необхідністю правильного вибору поведінки і адекватно обраній позиції. Під час педагогічної діяльності та в ході комунікативної взаємодії відбувається не лише саморозкриття соціального педагога як професійно компетентного спеціаліста, а й емоційне розкриття як вираз особистістю власного емоційного світу оточуючому середовищу. Змістом емоційного саморозкриття є емоції, почуття соціального педагога, які він відчуває відносно до інших людей чи подій. Часте переживання позитивної чи негативної емоції та її виявлення неминуче призводить до розвитку позитивного чи негативного професійного іміджу.

Необхідно зазначити, що позитивний імідж суб'єктів взаємодії допомагає у спілкуванні та досягненні соціального успіху, а негативний, у свою чергу, створює різноманітні бар'єри у спілкуванні.

Як свідчить аналіз досліджень психологів-практиків з проблеми емоційного життя особистості як психологічного феномена, емоційне саморозкриття людини є глибинною та інтимною формою саморозкриття, оскільки розкриття почуттів відкриває доступ до внутрішнього світу особистості. Для того, щоб виразити власні почуття, людина повинна навчитися рефлексувати та розпізнавати різні емоції, а також оволодіти певними прийомами їх приховування.

У психолого-педагогічній літературі основні емоції називають фундаментальними. Кожній фундаментальній емоції притаманні властиві лише їй специфічна адаптивна функція й унікальні мотиваційні якості. Вони мають характерні мімічні виразні комплекси й відмінні суб'єктивні переживання. На думку О.Кононко, окремо кожна емоція існує короткий період часу. Вона активізує весь організм людини і найчастіше виявляється у поєднанні з іншими, своєрідних комбінаціях, комплексах. Фундаментальні емоції є вродженими, проте соціокультурні чинники та соціальне середовище, в якому постійно перебуває людина, відіграють важливу роль у визначенні емоційної експресії [6: 25].

На формування та розвиток позитивного професійного іміджу соціального педагога, який сприяє підвищенню уваги до власної особистості, її професійної діяльності, життєвої компетентності, впливають такі емоції:

- інтерес – емоція, яка мотивує когнітивно-аксиологічний компонент професійно-особистісної діяльності та творчі прагнення особистості. У стані інтересу підвищується увага, допитливість, захопленість власною діяльністю;
- радість – емоція спрямована на переживання активного внутрішнього задоволення, впевненості в собі, власної значущості, успіху своєї професійної діяльності, прихильності оточуючих людей. Якщо ця емоція переважає в емоційному житті соціального педагога, то, як правило, він знаходиться у постійному емоційно-гармонійному зовнішньому та внутрішньому комфорті, має оптимістичний погляд на життя та займає активну суспільну позицію;
- любов – емоція, яка посідає особливе місце в житті будь-якої людини. Ця емоція сприяє утворенню особливих стосунків, які впливають на різні сфери особистісно-професійного життя людини.

Оскільки соціальний педагог – працівник соціуму, який взаємодіє та співпрацює з різними категоріями населення, застосовуючи позитивні емоції, він здатний сприяти створенню системи ціннісних орієнтацій для позитивного саморозвитку особистості, її гармонійному психологічному комфорту. Позитивні емоції відповідним чином впливають і на зміст, характер, спрямованість стосунків соціального педагога з суб'єктами взаємодії. Вміння за зовнішніми проявами розпізнавати переживання будь-якої людини та спроба позитивного її налаштування на подальший розвиток подій є важливою умовою щодо вдосконалення професійного іміджу, адже соціальний педагог з високим рівнем професійного іміджу – це, насамперед, спеціаліст з високою професійною компетентністю та з високим рівнем професіоналізму.

Як свідчить соціальна практика, є певний перелік емоцій, які недопустимі у професійній діяльності соціального педагога. Серед них виділяють наступні:

- гнів – емоція, яка свідчить про переживання сильного обурення, незадоволення чимось або кимось. У гнівному стані, як правило, людину видає вираз обличчя: воно “кипить”. Контроль над даною емоцією відіграє важливу роль у процесі соціального розвитку особистості;
- огида – вкрай неприємне враження, викликане чимось бридким, мерзенним. Часто виникає з емоцією гніву, але має інші мотиваційні ознаки;
- презирство – переживання глибокої зневаги до когось чи чогось морально низького, позбавленого гідності. Ця “холодна емоція” надає здатність людині відчувати власну перевагу над іншою як найрозумнішою, найдосвідченішою тощо особистості.

Емоції гніву, огиди і презирства називають “ворожою тріадою” [6: 26].

- ворожість – емоція, яка об'єднує емоції гніву, огиди і презирства. Сила кожної зокрема і всіх складових разом може викликати у людини прояви агресії стосовно інших. Наприклад, сильний гнів збільшує імпульсивність агресивних дій, а домінуюче почуття огиди призводить до прагнення особистості уникати людей, які викликають у неї ворожість, яка, в свою чергу, може переростати у ненависть, відразу, злість.

Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що імідж людини реалізується і розвивається у процесі діяльності (О.Перелигіна). Діяльність соціального педагога не можлива без емоцій. Поєднання діяльності та емоцій особливо зростає в системі “людина – людина”. По-перше, почуття породжуються діяльністю, залежать від неї. Діяльність соціального педагога є сильним і невичерпним джерелом емоцій та почуттів, вона пробуджує впевненість у собі, захопленість власною справою, радість від отриманих результатів. По-друге, емоції та почуття впливають на діяльність та її структурні компоненти – мету, мотиви, засоби, результати. Почуття є необхідною умовою творчості соціального педагога, адже

професійний імідж фахівця соціальної сфери функціонує в процесі активного творчого осмислення особистістю педагогічної реальності.

За даними досліджень вітчизняних психологів (Є.Іл'їн, О.Петрова) виявлено емоції й почуття, які розповсюджуються на людей та займають відповідну соціальну позицію в житті людини. Звичайно, у спілкуванні з будь-якою людиною превалюють позитивні емоції, адже вони сприяють і створенню позитивного іміджу про особистість. Серед позитивних емоцій на першому місці за результатами досліджень постають емоції радості, вдячності, симпатії. Гордість виражають при спілкуванні з батьком чи колегами по роботі. Як позитивні, так і негативні емоції ми виплескуємо на близьких нам людей – це емоції так званої “ворожої тріади”. У взаємодії з колегами бажано займати позицію нейтралітету, але радість, щастя, задоволення, успіх можна виражати вільно.

Таким чином, люди намагаються створити власний імідж, який відповідає соціальним очікуванням, прагнуть транслювати ті емоції, які від них очікують, і маскувати, приховувати заборонені емоції.

Як істота емоційна соціальний педагог виявляє свої емоції та почуття в різних життєвих та професійних ситуаціях. Щоб дослідити, які емоції превалюють у професійній діяльності соціального педагога для створення та розвитку позитивного іміджу, а які, навпаки, гальмують його, були проведені навчально-практичні заняття, спеціально організовані семінари-тренінги, які сприяли удосконаленню професійного іміджу особистості соціального педагога та направлені на розв'язання наступних освітньо-виховних завдань:

1. Сприяти оволодінню соціальним педагогом азбукою емоцій (розкрити зміст основних емоцій, навчити розпізнавати емоції та пов'язувати їх з подіями та з відповідною мімікою людини, вміти добирати відповідні способи виявлення власних почуттів, передавати їх мімікою, пантомімікою, словами і т.ін.).
2. Навчати емоційній регуляції поведінки і діяльності (вміти бути емоційно домірним, адекватним, відповідним ситуації, події, стану оточуючих людей, виховувати вміння регулювати свої психічні стани, стримувати негативні емоції, бути приємним для оточуючих).
3. Виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до себе.
4. Розвивати моральні почуття (попереджати розвиток емоційної глухоти, розвивати чутливість, сприйнятливність до моральних проблем, почуття жалю, емпатії, співчуття невдачам іншого, співрадість його досягненням).

Соціальним педагогам був запропонований тест на значимість емоційно-почуттєвої сфери для здійснення професійної діяльності. Аналіз отриманих результатів засвідчив, що соціальні педагоги виявили спільну згідність, виділивши радість, інтерес, захоплення, чутливість, емпатію як емоції та почуття, які впливають на створення позитивного професійного іміджу. Ці емоції, на їх думку, входять до морально-особистісних якостей спеціаліста соціальної сфери. Очевидно, що єдність думок засвідчує про специфіку діяльності соціального педагога.

Важливою умовою, що забезпечує гармонійне поєднання особистісних та професійних якостей, які складають позитивний професійний імідж, є створення у діяльності соціального педагога ситуацій гарантованого успіху. Практикою встановлено, що лише діяльність, яка приносить успіх і задоволення суб'єкта, стає для нього чинником розвитку та самовдосконалення. Не є рушієм розвитку особистості діяльність, яка здійснюється з примусу або за необхідністю: взаємодія зі світом у ході такого роду діяльності не стає засвоєнням об'єкта світу, включенням його у структуру особистісних цінностей, розширенням змісту духовного світу особистості.

Соціальні педагоги під час запропонованого тренінгу розвитку професійних якостей, завданням якого є удосконалення професійних якостей фахівця та формування відчуття “ситуації успіху” дійшли висновку, що ситуацією успіху є певний емоційний стан особистості, який має мотиваційну основу для подальшої діяльності, та переконались, що

власне відчуття успіху народжується у суб'єкта, який зміг перебороти свій страх, сором'язливість, розгубленість, утруднення та ін. Це значний крок в особистому розвитку людини, піднесення його на вищий щабель самовдосконалення. Ситуація успіху досягається лише тоді, коли особистість визначає цей успіх.

Таким чином, професійна діяльність соціального педагога – це сукупність емоційно-почуттєвих явищ, які пов'язані з когнітивно-аксіологічними та діяльнісними компонентами суб'єкт-суб'єктної взаємодії та істотно впливають на подальший розвиток професійного іміджу. Емоції проявляються у формі безпосереднього, пристрасного переживання, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб індивіда, і належать до процесів внутрішньої регуляції поведінки. Вони є суб'єктивною формою прояву потреб; спонукають і спрямовують діяльність особистості для їх задоволення. Залежно від саморозкриття соціальний педагог може регулювати свої емоції і виявляти потрібні для нього в певній ситуації чи по відношенню до співрозмовника. У манері саморозкриття кожної людини виокремлюються стійкі характеристики, які складаються із ціннісних орієнтацій та особистісних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варданян М.Р. Влияние позитивного индивидуального педагогического имиджа на успешность профессионального становления будущих учителей //Проблемы практической подготовки специалистов в условиях модернизации образования: Материалы межрегиональной научно-практической конференции (15 октября 2004., г. Тобольск). – Тобольск: ТГПИ имени Д.И. Менделеева, 2004. – С. 70 – 72.
2. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений / Л.Гозман. – М., 1987. – 216с.
3. Головнева И. Привлекательный имидж – как его создать /И.Головнева // Дайджест пед. идей и технологий. – 2001. – №3-4. – С.125 – 130.
4. Злобин А.Т. К классификации эмоций /А.Т.Злобин // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 96–99.
5. Калюжный А.А. Профессиональный имидж как инструмент педагогического влияния. /А.А.Калюжный. – Москва-Ярославль: Ярославский психологический вестник. – Выпуск 17. – 2006. – С. 96– 98.
6. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] /О.Л.Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
7. Макаренко Т.А. К вопросу о профессионально важных качествах социального педагога / Т.А. Макаренко // Современные технологии профилактики и коррекции нарушений поведения у детей и подростков: Сб. материалов регион. межвуз. конф. – Якутск: Изд-во ЯГУ, 2004. – С. 68 – 71.
8. Тлумачний словник французьких термінів. – М.: Культура і спорт, 1997. – С.34.

УДК 37.013.42

В.В. Петренчук

ФОРМУВАННЯ СОМОСТВЕРДЖЕННЯ ПІДЛІТКІВ ШЛЯХОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СВІТЛІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкриваються актуальні для сьогодення погляди В.О.Сухомлинського на проблеми самоствердження підлітків у процесі соціалізації особистості.

The article focuses on the topical views of V.O. Sukhomlinskiy dealing with the problems of teenager's self-affirmation in the process of personality's socialization.

У сучасних умовах постіндустріального суспільства відбувається переміщення устремлень психолого-педагогічного ідеалу від соціально-орієнтованої мети виховання та